

Kapitány Ágnes szakmai életrajza

Kapitány Ágnes 1953. december 20.-án Szentgotthárdon született. 1977-ben szerzett magyar nyelv és irodalom szakos diplomát (szociológia-esztétika specializációval) az ELTE BTK-n. 1973 óta dolgozik és publikál együtt férjével, Kapitány Gáborral a Művelődéskutató Intézetben majd 1992-től az MTA Szociológiai Intézetében, amelynek előbb tudományos főmunkatársa, 2004 óta tudományos tanácsadója. 2001 eleje óta a Magyar Iparművészeti Egyetem (Moholy Nagy Művészeti Egyetem) oktatója, (a 2002-es habilitációt követően) 2004 óta egyetemi tanárként. Kandidátusi disszertációját 1984-ben, akadémiai doktori disszertációját 2004-ben védte meg. 2016-ban Széchenyi díjjal tüntették ki.

Közös pályájuk az esztétikai megismerésmód kutatásával indult, ennek során elkülönítettek néhány olyan alapelemet, amelyek az esztétikai alkotás, megismerésmód különböző területein egyaránt kimutathatóak. A kísérlet során olyan kérdésekbe ütköztek, amelyek további munkásságukat az egyes emberek különbségeit meghatározó *értékrendszer*-, és *motiváció*-beli különbségek elemzése felé fordította. 1975-től dolgozták ki motivációelemzési módszert, amely az egyes emberi motivációk és beszédbeli megjelenési formáik közötti összefüggésen alapul. (Később kidolgozták és publikálták a motivációk vizuális megjelenésének elemzés módját is). A motivációelemzési eljárást mint új módszert 1987-ben kezdték oktatni az ELTE BTK pszichológia szakos hallgatóinak és doktoranduszainak. A módszert több könyvben is publikálták (**Vonzalmaink és választásaink mélyszerkezete**, Kossuth, 1989; *Beszéd és személyiség I-II-III*, Művelődéskutató Intézet, 1988-1990; és tankönyv formájában: **„Rejtjelek”**, INTERART-Szorobán, 1993), a Magyar Televízióban 13 részes ismeretterjesztő sorozat készült belőle, amelyet eddig háromszor mutattak be.

Jóllehet pszichológiai módszerről van szó, a „motiváció” elválaszthatatlan a szociológia által vizsgált *„értékek, értékrendszerek”* témakörétől, amely másik kutatási irányként a 80-s évek során fő területükké vált. Először a kutatás elméleti kereteit dolgozták ki (**„Értékrendszereink”**, 1983, illetve A társadalmi formációk struktúrájának tükröződései a mai magyar társadalom értékrendszereiben, kandidátusi disszertáció, 1984), majd egyes részterületeken (közintézmények, tankönyvek, nevelési módszerek érték közvetítő eszközei; lakások, tévé műfajok, reklámok, politikai műsorok értéknilyánításai) folytattak empirikus vizsgálatokat. Értékkutatásaik eredményeit különböző felsőoktatási intézményekben (BME 1982,1983), ELTE Szociológiai Intézete (1989, 1990) ismertették meg az egyetemi hallgatókkal.

Érdeklődésük az értékkutatáson belül elsősorban és mindinkább a *verbálisan nem explikálódó, szimbolikus mozzanatok* felé fordult. 1980 és 1985 között nagy empirikus felmérést végeztek Győr Sopron és Békés megye intézményeiben, amelynek során elsősorban az épületek, mint látványok és az iskolai oktatás egyes elemeinek érték közvetítő hatásait vizsgálták. (E kutatás alapján írták **„Intézménymimika”** című könyvüket, VITA, 1989. A vizsgálatot – a változások megfigyelésére -- 2005-ben megismételték Szombathelyen, Nyíregyházán és a két város agglomerációs övezetében. Ebből készült az **„Intézménymimika—2”** című könyv, Új Mandátum, 2006).

A rendszerváltás időszakában egyrészt megpróbálták megragadni azokat a szimbolikus magatartástípusokat, politikai szubkultúra-variációkat, amelyeket a változások felszínre hoztak (**Szereposztás**, VITA, 1991), másrészt a politikai változásokban és a többpárti választásokon látványossá vált értékpluralizmust (e célból elemezték a választási kampányműsorok értékvonatkozásait - ld. **Értékválasztás**, Művelődéskutató Intézet, 1990). E kutatást longitudinális vizsgálat formájában 2014-ig minden választáson megismételték, hogy az értékátrendeződési folyamat alakulását hosszabb távon is követni lehessen. Ennek jegyében végezték el az első két választás összehasonlító vizsgálatát (**Értékválasztás, 1994**, F. Naumann Stiftung-Societas, 1994), majd ezt megismételték 1998-ban (**Értékválasztás - 1998**. Új Mandátum Kiadó, 1998), 2002-ben (**Értékválasztás – 2002**, Új Mandátum, 2003), 2006-ban (**Értékválasztás, 2006** In: Magyarország Politikai Évkönyve, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, 2007.), 2010-ben (**Értékválasztás 2010**. In: Magyarország Politikai évkönyve 2010-ről. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2011, Digitális évkönyv) és 2014-ben (**Értékválasztás 2014**. *Studies in Political Science* 2014/3) is.

A kilencvenes években az értékkutatások, a motivációkutatás és az ezekhez csatlakozott *világképkutatás* közös eleme, a *szimbólum* vált vizsgálataik alapjává, miközben a mindig is az érték szociológia, a tudásszociológia, a szociálpszichológia és a kultúraszociológia mezsgyéjén egyensúlyozó tevékenységük a *szocio-szemiotikában* és a *kulturális antropológiában* (annak is a saját kultúra kutatására szakosodó irányzatában) találta meg lehorgonyzási pontját. Eddigi kutatási eredményeiket ekkor kezdték el oktatni az ELTE BTK Kulturális Antropológiai Tanszékén.

A saját társadalom kulturális antropológiájának oktatásához *módszertani tankönyvet* írtak és jelentettek meg 1995-ben **“Rejtjelek 2”** címmel, (beépítve abba eddigi érték-, és kultúraszociológiai kutatásaik eredményeit is; e könyv alapján is készült egy 13 részes sorozat, amelyet a Magyar Televízió 1996-ban mutatott be.). Ugyancsak tankönyvként használják **“A tömegkommunikáció szimbolikus üzenetei”** címmel 1998-ban megjelent kötetüket. A szimbólumkutatások illetve a szimbólumfogalom oktatási alkalmazásának megalapozására pedig, a különböző tudományterületeken folyó szimbólumkutatás kiemelkedő magyar képviselőinek bevonásával két interdiszciplináris kötetet szerkesztettek (**“Jelbeszéd az életünk”.A szimbolizáció kutatásának története és kutatásának módszerei**, Osiris,1996, illetve **“Jelbeszéd az életünk—2”**, Osiris, 2002), amely nagy szakmai sikert aratott.

A kilencvenes évek folyamán a társadalom legkülönbözőbb szeleteiben vizsgálták a szimbolikus változásokat, s az évtized végén megkísérelték összefoglalni a kilencvenes évek legfontosabb világgép-változásait: ezeket az eredményeket **“Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón”** címmel az Új Mandátum kiadó tette közzé, 2000-ben. Az ezredforduló után hasonló módon dolgozták fel a következő évtized jelenségeit is, s eredményeiket a két évtized világgépeit együtt tartalmazó kötetben **Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón – és utána (Typotex 2013)** tették közzé.

1997 folyamán országos reprezentatív mintán az osztrák Österreichisches Ost-, und Südosteuropa Institut-tal együttműködésben és az Osztrák-magyar Akció alapítvány támogatásával empirikus adatfelvételt végeztek a mindennapok nemzeti szimbólumainak feltárására (és az eredményeknek a hasonló osztrák kutatásokkal való összevetésére). Ezen eredményeket **“Magyarság-szimbólumok”** címmel, az Európai Folklor Központ kiadásában publikálták 1999-ben; 2002-ben pedig már harmadik, bővített kiadása jelent meg. (A bővített kiadás egyrészt tartalmazza már azokat az adatokat is, amelyeket egy reprezentatív értelmiségi mintán vettek fel 1999-ben, újabb kérdésekkel egészítve ki az országos felmérés szempontrendszerét, s azokat az adatokat is, amelyek egy erdélyi magyar mintán vizsgálták ugyanezeket a kérdéseket, lehetővé téve az erdélyi és az anyaországi magyarság-kép közötti azonosságok és eltérések vizsgálatát is.). Rendszeresen publikálnak *szocio-szemiotikai* tanulmányokat a mindennapok egyes jelenségeinek szimbolikájáról, e tanulmányok gyűjteményes kiadása **A mindennapi élet jelrendszereiről** címmel 2014-ben megjelent tanulmánykötetük (Loisir kiadó), illetve a **Symbolic Elements of Everyday Culture** című e-book. (Studies in Sociology, MTA TK SZI, 2012)

“Beszélő házak” (Kossuth, 2000) című könyvük a kilencvenes évek lakásainak szimbolikájáról szól, majd több publikációban és egy kérdőíves vizsgálatban foglalkoztak a tárgyszimbolika kérdéseivel: **“Tárgyak szimbolikája”** című könyvük 2005-ben jelent meg (az Új Mandátum kiadónál).

Alternatív életstratégiák címmel publikálták (Typotex, 2014), azon kutatásuk eredményeit, amelynek során olyan emberekkel készítették interjúkat, akik az individuális sikert és anyagi javakat középpontba állító mainstream-értékrendtől eltérő életesményeket követnek és vonzó példát jelenthetnek.

2007-ben (a Kossuth kiadónál) jelent meg **Túlélési stratégiák (Társadalmi adaptációs módok)** című könyvük, amely első része egy tervezett trilógiának. Ez a kötet egy évtizedes kutatómunka eredménye, amelynek során részben interjúk, részben szakirodalom-feldolgozás és elemzés segítségével igyekeztek monografikusan körüljárni a társadalom adaptációs technikáit és ezek eszközeit, lehetőségeit, a különböző válsághelyzetekre adott válaszok típusait, és kísérletet tettek ezek alapján egy nem-individualista alapú etika levezetésére. E könyv folytatásaként jelent meg **A szellemi termelési mód** című könyvük (Kossuth, 2013) amelyben egy alternatív társadalmi forma lehetőségét és a jelen társadalmának ennek irányába mutató jelenségeit járták körül. A trilógia harmadik részén, a **Szimbolizáció** jelenségkörét összefoglaló monográfián jelenleg dolgoznak.

Több nemzetközi kutatásnak is résztvevői voltak. Többek között részt vettek a *Changes of National Identities in Connection with the EU-enlargement* illetve a *Cultural Patterns of EU-enlargement* című, osztrák-francia-svájci-szlovák-magyar-bolgár együttműködésben végzett kutatássorozatban. Több idegen nyelvű publikációjuk jelent meg nemzetközi szakfolyóiratokban, illetve német, osztrák, francia, svéd tanulmánykötetekben.

Mindketten alapító tagjai a Magyar Kulturális Antropológiai Társaságnak; alapító tagjai és (2009 óta) vezetőségi tagjai a Magyar Szemiotikai Társaságnak, tagjai az MTA Szemiotikai Munkabizottságnak, az MTA Szociológiai Bizottságnak és a Magyar Szociológiai Társaságnak.